

- سرشناسه : اعرافی، علیرضا، ۱۳۳۸ -
Arafi, AliReza
- عنوان و نام پدیدآور : بیداری و وحدت امت اسلامی / علیرضا اعرافی؛ تدوین
مصطفی شریفی پور؛ ویراستار علی اکبریان.
- مشخصات نشر : قم: مؤسسه اشراق و عرفان، ۱۳۹۸.
- مشخصات ظاهری : ۳۵۲ ص؛ ۵/۱۴×۲۱/۵ س.م.
- فروست : نشر مؤسسه اشراق و عرفان؛ ۴۹.
- شابک : ۴-۱۵-۸۵۴۲-۶۰۰-۹۷۸-۳۵۰۰۰۰ ریال.
- یادداشت : کتابنامه : ص. ۳۲۵.
- یادداشت : نمایه
- موضوع : تمدن اسلامی
- موضوع : وحدت اسلامی
- موضوع : Islamic renewal
- موضوع : Islamic civilization
- موضوع : Islam-- Unity
- شناسه افزوده : شریفی پور، مصطفی، ۱۳۶۳ -
- رده بندی کنگره : BP۲۲۹
- رده بندی دیویی : ۲۹۷/۴۸
- شماره کتابشناسی ملی : ۵۷۶۴۹۳۵

علیرضا عرفانی

بیداری و وحدت امت اسلامی

تدوین: مصطفی شریفی پور

نشر اشراق و عرفان

بیداری و وحدت امت اسلامی

علیرضا اعرافی

تدوین ..... مصطفی شریفی پور
ناشر ..... مؤسسه اشراق و عرفان
ویراستار ..... علی اکبریان
امور هنری ..... حمید بهرامی
نوبت و تاریخ چاپ ..... اول/تابستان ۱۳۹۸
لیتوگرافی، چاپ و صحافی ..... سازمان چاپ اِسرائ
شمارگان ..... ۱۰۰۰ نسخه
قیمت ..... ۳۵۰۰۰ تومان

کلیه حقوق برای مؤسسه اشراق و عرفان محفوظ است

ISBN: 978-600-8542-25-4

www.eshragh-erfan.com

تلفن: ۰۲۵-۳۷۷۴۸۵۴۰

info@eshragh-erfan.com

نمابر: ۰۲۵-۳۷۷۴۸۵۴۱

آدرس: ایران، قم، خیابان معلم، معلم ۸، کوچه شهید محقق، پلاک ۵۹

فهرست

سخن مؤسسه	۱۳
پیشگفتار	۱۵

بخش نخست: جهان اسلام، از سابقه تمدنی تا وضعیت کنونی / ۱۹

۱. مفهوم تمدن	۲۱
۲. پیشینه تمدنی اسلام	۲۱
۱-۲. رویکرد تمدنی اسلام	۲۲
۲-۲. وجود مؤلفه‌های اساسی تمدن‌سازی در اسلام	۲۴
۲-۳. الگوی رابطه اسلام با فرهنگ‌ها و تمدن‌های دیگر	۲۵
۲-۴. زمینه‌های شکل‌گیری تمدن اسلامی	۲۶
الف) تأکید بر فراگیری دانش در فرهنگ اسلامی	۲۷
ب) نهضت ترجمه و جذب دانشمندان به جهان اسلام	۲۸
ج) وجود مراکز علمی	۲۸
۲-۵. شکل‌گیری و پیشرفت سریع تمدن اسلامی	۲۹

- ۲-۶. دو ویژگی اساسی تمدن اسلامی ۳۰
- الف) تعقل و اخلاق ۳۰
- ب) نص محوری ۳۱
- ۲-۷. پیشرفت‌های همه‌جانبه تمدن اسلامی ۳۲
- الف) علوم اسلامی ۳۳
- ب) علوم تجربی و مراکز علمی فرهنگی ۴۰
- ج) نظام‌های سیاسی و تشکیلات سیاسی ۵۷
- د) هنر و معماری ۶۰
- ۲-۸. تأثیرپذیری غرب از تمدن اسلام ۶۲
- نهضت ترجمه آثار اسلامی ۶۴
- ۲-۹. تضعیف تمدن اسلامی و علل تاریخی آن ۶۶
- الف) عوامل داخلی ۶۷
- ب) عوامل خارجی ۷۱
۳. مخاطرات امروزی جهان اسلام ۷۶
- ۳-۱. هجمه اعتقادی، اخلاقی و معرفتی ۷۷
- ۳-۲. طراحی و ارائه قرائت‌های بدلی از اسلام ۷۸
- ۳-۳. اختلافات مذهبی و تغییر میدان مواجهه با دشمنان اسلام .. ۷۹
- ۳-۴. اختلافات قومی ۸۰
- ۳-۵. تجزیه کشورها ۸۰
- ۳-۶. کارشکنی در مسیر تمدن اسلامی ۸۱
۴. ظرفیت‌های جهان اسلام ۸۲
- ۴-۱. ظرفیت معنوی ۸۳
- ۴-۲. ظرفیت اخلاقی ۸۵

- ۳-۴. ظرفیت علمی ۸۵
- ۴-۴. ظرفیت تاریخی ۸۶
- ۵-۴. دارایی‌های انسانی ۸۷
- ۶-۴. ثروت‌های مادی ۸۸
- ۷-۴. ظرفیت‌های سیاسی ۸۹
۵. ظرفیت حوزه‌های علمیه در تمدن‌سازی اسلامی ۹۰
- بررسی اجمالی تاریخ حوزه‌های علمیه ۹۱
- اهتمام به علوم انسانی ۹۳
- نقاط قوت حوزه‌های علمیه ۹۵
- ۱-۵. تقابل حوزه با تمدن غربی در عصر امروزی ۹۹
- انواع تقابل با تمدن مادی غرب ۱۰۰
- شاخصه‌های تقابل صحیح در مقابل غرب ۱۰۱
- ۲-۵. رویکردهای لازم حوزه برای حرکت به سمت تمدن نوین اسلامی ۱۰۲
- ۳-۵. وظایف حوزه در بازسازی تمدن اسلامی ۱۰۳
۶. ضرورت حرکت به سوی بازسازی تمدن اسلامی ۱۰۵
- ۱-۶. منطق اقتدار ایمانی در احیای تمدن اسلامی ۱۱۲
- ۲-۶. نقش ملت‌ها در پایه‌ریزی و بازسازی تمدن‌ها ۱۱۲
- ۳-۶. گرایش صحیح برای بازسازی تمدن اسلامی ۱۱۴
۷. جایگاه بیداری و وحدت اسلامی در بازسازی تمدن نوین اسلام ۱۱۴
- ۱-۷. بیداری امت و تکیه بر سرمایه‌های مهم تاریخی ۱۱۵
- ۲-۷. وحدت امت و تمسک به ریسمان محکم الهی ۱۱۵
- خلاصه بخش نخست ۱۱۸

بخش دوم: بیداری اسلامی / ۱۲۱

۱. مفهوم‌شناسی بیداری اسلامی ۱۲۲
۲. بیداری اسلامی احیاگر نهضت‌های اسلامی ۱۲۴
- تاریخ مختصر بیداری اسلامی ۱۲۶
- الف) بیداری اسلامی در ایران ۱۲۷
- ب) بیداری اسلامی در جهان عرب ۱۳۵
- ج) جریان بیداری اسلامی در ترکیه ۱۳۷
- د) بیداری اسلامی در شبه‌قاره هند ۱۳۹
- هـ) بیداری اسلامی در افغانستان ۱۴۱
- و) بیداری اسلامی در آسیای مرکزی و قفقاز ۱۴۱
- ز) بیداری اسلامی در اندونزی و مالزی ۱۴۲
- ح) بیداری اسلامی در غرب ۱۴۲
- بازتاب‌های بیداری اسلامی ۱۴۴
۳. انقلاب اسلامی حلقه‌ای تأثیرگذار در زنجیره بیداری اسلامی ۱۴۶
- اهمیت انقلاب اسلامی ایران در معادلات جهانی ۱۴۸
- سابقه تمدنی ایران اسلامی ۱۵۲
- رویکرد تمدنی انقلاب اسلامی ۱۵۳
- سطوح مختلف انقلاب اسلامی ایران ۱۵۳
- دامنه بین‌المللی انقلاب اسلامی ۱۵۹
۴. خیزش مجدد امت اسلام ۱۶۱
- ۴-۱. تحلیل موج اخیر بیداری اسلامی ۱۶۶
- ۴-۲. اهداف موج جدید بیداری اسلامی ۱۶۹
- ۴-۳. متهم اول در ظلم و ستم قرن اخیر ۱۷۰

- ۴-۴. مواضع ایالات متحده در برابر موج اخیر بیداری اسلامی ۱۷۱
- ۴-۵. آسیب شناسی موج اخیر بیداری اسلامی ۱۷۳
- ۴-۶. بیداری مردمی در جهان غرب ۱۷۵
۵. قدس و بیداری اسلامی ۱۷۷
- ریشه‌یابی دشمنی مستمراسرائیل با ایران ۱۸۰
- ۱-۵. هویت و ملیت اسلامی و قضیه فلسطین ۱۸۲
- ۲-۵. تأثیر انقلاب اسلامی در شکست‌های رژیم صهیونیستی ۱۸۴
- ۳-۵. عوامل استمرار حیات رژیم صهیونیستی ۱۸۶
- ۴-۵. طرح جمهوری اسلامی ایران درباره فلسطین ۱۸۹
- ۵-۵. منشور راهبردی مبارزه با رژیم صهیونیستی ۱۹۰
- ۵-۶. اهمیت روز قدس ۱۹۵
- پیام‌های راهپیمایی روز قدس ۱۹۶
۶. مراسم حج و بیداری اسلامی ۱۹۸
- ۱-۶. رابطه حج و بیداری اسلامی از منظر علمای اسلام ۲۰۱
- ۲-۶. برائت از مشرکین در حج ۲۰۴
- الف) حج، عبادت و سیاست ۲۰۵
- ب) دیدگاه استعمارگران درباره مراسم عبادی حج ۲۰۷
- ج) برائت از مشرکین، بعد سیاسی حج ۲۰۹
- د) برائت از مشرکین، تجلی تمامی ارکان بیداری اسلامی ۲۱۱
۷. بیداری اسلامی و گفتمان مقاومت ۲۱۷
- ۱-۷. گفتمان مقاومت در اندیشه مقام معظم رهبری علیه السلام ۲۱۸
- الف) پابندی به اصول، فلسفه گفتمان مقاومت ۲۱۸
- ب) سنت الهی در نصرت مقاومت مؤمنان ۲۲۰

- ج) «مقاومت»، گزینه‌ای عقلایی و ثمربخش ۲۲۲
- د) تحقق وعده‌های الهی، نشانه تحقق وعده‌های بزرگ‌تر..... ۲۲۳
- ۲-۷. تأثیرگفتمان مقاومت در بیرون مرزها..... ۲۲۶
- ۳-۷. گفتمان مقاومت و مواجهه با غرب ۲۲۶
- ۴-۷. سیر تکاملی گفتمان انقلاب و مقاومت ۲۳۰
۸. آسیب‌شناسی بیداری اسلامی..... ۲۳۳
- ۱-۸. آسیب‌های داخلی امت در بیداری اسلامی ۲۳۵
- ۲-۸. آسیب‌ها و موانع خارجی بیداری اسلامی ۲۴۲
- الف) نفوذ..... ۲۴۳
- ب) شکاف قومی - مذهبی ۲۴۶
- ج) دشمن‌تراشی از اسلام پس از سقوط مارکسیسم و کمونیسم ۲۴۸
- د) متهم ساختن اسلام به خشونت، دروغ و ناسازگاری با حقوق بشر..... ۲۴۸
- هـ) تلاش برای احیای جنگ‌های صلیبی ۲۴۹
- و) ترویج قرائت‌های بدلی از اسلام..... ۲۴۹
۹. پیوست‌هایی درباره بیداری اسلامی..... ۲۴۹
- ۱-۹. اسلام، دین منطق و عقلانیت ۲۵۰
- ۲-۹. شناخت صحیح دشمن..... ۲۵۰
- ۳-۹. لزوم تداوم مبارزه برای احقاق حقوق مسلمین ۲۵۱
- ۴-۹. لزوم تربیت عالمان شایسته در حوزه‌های دینی ۲۵۱
- خلاصه بخش دوم ۲۵۳

بخش سوم: وحدت اسلامی / ۲۵۵

۱. مفهوم وحدت اسلامی ۲۵۷
۲. ضرورت وحدت امت اسلامی..... ۲۵۹

- ۲۶۱..... ۱-۲. ایجاد هویت مشترک دینی
- ۲۶۳..... ۲-۲. احیای شکوه تمدن اسلامی
- ۲۶۵..... ۳-۲. اصول اخلاقی و معاشرت اسلامی
- ۲۶۶..... ۴-۲. ایجاد فضای مناسب گفتگوی مذهبی
- ۲۶۷..... ۵-۲. ایجاد بستر برای گسترش انقلاب اسلامی
- ۲۶۸..... ۳. مبانی دینی وحدت امت اسلامی
- ۲۶۹..... ۱-۳. ظرفیت وحدت بخشی دین
- ۲۷۱..... ۲-۳. قرآن کریم و دعوت به انسجام و همبستگی
- ۲۷۶..... ۳-۳. وحدت اسلامی در روایات شیعه
- ۲۸۰..... ۴-۳. تقیه و اثربخشی آن در وحدت
- ۲۸۲..... ۵-۳. فلسفه و فقه وحدت
- ۲۸۴..... ۴. تئوری های متصور در وحدت اسلامی
- ۲۸۴..... ۱-۴. پذیرش یک مذهب توسط همه مذاهب
- ۲۸۵..... ۲-۴. ادغام مذاهب در یکدیگر
- ۲۸۶..... ۳-۴. حذف موارد اختلافی میان مذاهب
- ۲۸۷..... ۴-۴. پلورالیزم مذهبی
- ۲۸۸..... ۵-۴. وحدت معقول
- ۲۹۲..... ۵. آسیب شناسی وحدت اسلامی
- ۲۹۴..... ۱-۵. بررسی اجمالی عوامل تفرقه انداز میان مسلمانان
- ۲۹۴..... الف) حبّ دنیا و عدم مراعات تقوا
- ۲۹۵..... ب) حاکم کردن افکار غیر قرآنی
- ۲۹۵..... ج) ترک مدارا
- ۲۹۶..... د) پدیده لعن و سب

ه) وجود دشمنان توطئه‌گر.....	۲۹۹
۵-۲. گسست‌های متصور در امت اسلام.....	۳۰۱
الف) گسست مذهبی.....	۳۰۱
ب) گسست قومیتی.....	۳۰۳
ج) ملیت‌ها و مرزهای جغرافیایی.....	۳۰۴
د) گسست سنت و مدرنیته.....	۳۰۴
۵-۳. تأثیر معکوس مناظره در وحدت اسلامی.....	۳۰۶
۶. گام‌های عملی در وحدت اسلامی.....	۳۰۶
۶-۱. اصول گفتمان انقلاب اسلامی در تعامل بین مذاهبی.....	۳۰۹
۶-۲. قبول وحدت به‌عنوان راهبرد بنیادین.....	۳۱۰
۶-۳. نقش آفرینی نخبگان در تحقق وحدت اسلامی.....	۳۱۱
۶-۴. توسعه اندیشه «تقریب مذاهب».....	۳۱۲
۶-۵. هفته وحدت.....	۳۱۳
خلاصه بخش سوم.....	۳۱۷
خاتمه.....	۳۲۱
فهرست منابع.....	۳۲۵
نمایه‌ها.....	۳۳۱
نمایه آیات.....	۳۳۱
نمایه اشخاص.....	۳۳۴
نمایه اصطلاحات.....	۳۴۳

سخن مؤسسه

پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی، رسالت حوزه‌های علمیه را دوچندان کرده است؛ نظام اسلامی برای تأمین پشتوانه تئوریک خود به منظور تصمیم‌گیری و اجرا باید مبانی علمی لازم را در اختیار داشته باشد و این عرصه‌ای است که حوزه علمیه در کنار دیگر مجامع علمی باید در آن نقش فعال داشته باشد؛ زیرا بدون گسترش مرزهای علوم اسلامی به مباحث نوپدید و تولید علوم انسانی با رویکرد اسلامی، این نیاز پاسخ مناسب نمی‌یابد. ضرورت مجاهدت علمی به منظور پاسخگویی به مطالبات روزافزون و برحق جامعه دینی، آنگاه به اثبات می‌رسد که در نظر داشت: اولاً تحولاتی جدید در مجموعه دانش بشری، به ویژه علوم انسانی رخ داده است، ثانیاً زندگی انسان معاصربه واسطه پیشرفت در علوم و فناوری‌های جدید، دستخوش تطوراتی شگرف شده است، ثالثاً شکل‌گیری نظام اسلامی، فرصت مناسبی را فراروی جامعه دینی قرار داده است تا به اهداف خود دست یابد؛ از این رو سرعت بخشیدن به فعالیت‌های علمی حوزوی به منظور توانمندسازی نظام اسلامی در این باره ضروری می‌نماید.

«مؤسسه اشراق و عرفان» که فعالیت خود را از سال ۱۳۸۶ با نظارت علمی و

ریاست عالی آیت‌الله اعرافی رحمته‌الله علیه آغاز کرده است، در عین تأکید بر اصالت‌های حوزوی، سعی در رفع نیازمندی‌های معرفتی انسان معاصر دارد؛ از این رو مأموریت‌های خود را «پژوهش در زمینه فقه‌های نو و فلسفه‌های مضاف بر مبنای روش اجتهادی در راستای نظام‌سازی اسلامی»، «پرورش پژوهشگران صاحب‌نظر در عرصه فقه‌های نو و فلسفه‌های مضاف و نظام‌سازی اسلامی» و «اسلامی‌سازی علوم انسانی» قرار داده است تا بتواند به ایفای نقشی مؤثر در این مجال بپردازد.

«بیداری اسلامی» به‌عنوان پدیده‌ای اجتماعی در سایه درک هویت دینی و خیزش نخبگانی امت اسلامی در صدد بازسازی مجد و عظمت تمدنی جهان اسلام بوده و «وحدت امت اسلامی» و پرهیز از اختلافاتی که مانع از توجه به اهداف تمدنی می‌باشد، به‌عنوان بهترین راهکار تحقق عملی بیداری امت اسلامی است.

از این رو کتاب حاضر در راستای تقویت «بیداری اسلامی» و تبدیل آن به گفتمان فراگیر امت اسلامی و برداشتن گامی در راستای تحقق امت واحد و تدوین یافته و امید است با بیداری امت اسلام و قرار گرفتن ایشان تحت لوای واحد بتوان جامعه گسترده و جهانی اسلامی را تشکیل و تمدن بزرگ اسلامی را احیا نمود.

مؤسسه اشراق بر خود لازم می‌داند از حضرت آیت‌الله اعرافی رحمته‌الله علیه که به دنبال ارائه این بحث در ضمن سخنرانی‌های شیوا و دیدگاه‌های فاخر خود، عنایت خاص در به ثمر نشانیدن این اثر داشتند، تشکر نماید و از تلاش‌های محقق ارجمند حجت‌الاسلام مصطفی شریفی‌پور در تنظیم و تدوین این اثر تقدیر نموده و قبول زحمت حجت‌الاسلام حسن حیدرزاده را در نظارت و ارزیابی آن ارجح نهد.

امید است صاحب‌نظران و اندیشوران دینی، مؤسسه اشراق و عرفان را به‌منظور بهبود تولیدات علمی آینده، از نظرات و پیشنهادات سازنده خود بهره‌مند سازند.

پیشگفتار

یکی از واقعیت‌های امروز آن است که جهان اسلام به‌رغم سابقه درخشان، از چند سده پیش تاکنون، به لحاظ وضع اجتماعی، سیاسی، علمی و اقتصادی در وضعیت مطلوب و مناسبی قرار ندارد. بسیاری از کشورهای اسلامی درگیر فقر و وضعیت نامناسب بهداشتی و پزشکی هستند و برخی علاوه بر وضعیت نامناسب اقتصادی، به استبداد داخلی و فساد نظام سیاسی نیز گرفتار آمده‌اند؛ این عوامل موجبات نارضایتی گسترده اجتماعی در بسیاری از کشورها را فراهم آورده است. بروز جنگ‌های داخلی، اشغال برخی کشورهای اسلامی از سوی دشمن خارجی، درگیری‌های مذهبی، ترور، تکفیر و عامل جان‌فرسای اختلاف، توان و رمق امت را به خود مشغول داشته و این در حالی است که امت اسلام به لحاظ وزن سیاسی نیز از جایگاه واقعی خود در جهان برخوردار نیست و توانایی دفاع از حقوق حقه خود در سازمان‌ها و مجامع بین‌المللی و یا در برابر برخی کشورهای زورگور ندارد. در این فهرست می‌توان برخی کاستی‌های بزرگ دیگر را نیز گنجانند. در طرف مقابل برخی کشورها با سوءاستفاده از آشفتگی مدیریت سیاسی در جهان اسلام به منابع فراوان و نیروی انسانی مستعد جهان اسلام چشم طمع دوخته و با نفوذ و اجرای

طرح‌های مختلف، در پی بهره‌گیری از اوضاع نامناسب جهان اسلام هستند. امت اسلام در گوشه و کنار خود از دو سده پیش متوجه این کاستی‌ها شده و تلاش‌های مختلفی را برای جبران آن، سامان داده است؛ از این آگاهی و تلاش‌ها به «بیداری اسلامی» تعبیر می‌شود.

مطالب و عناوین این کتاب در راستای تقویت بیداری اسلامی و گفتمان‌سازی فراگیر از این نظریه مهم اجتماعی، تنظیم گردیده است. از این رو بخش نخست کتاب به بررسی وضعیت سابق و کنونی جهان اسلام اختصاص یافته و طی آن به مواردی چون مفهوم تمدن، پیشینه تمدنی اسلام و سابقه افتخارآمیز پیشرفت‌های مسلمین در علوم مختلف اسلامی، تجربی، معماری و هنر اشاره شده است. در ادامه بخش نخست، به علل داخلی و خارجی تضعیف تمدن اسلامی همانند جنگ‌های صلیبی و حمله وحشیانه مغول اشاره گردیده و سپس مخاطرات و تهدیدهای امروزی جهان اسلام مطالعه شده است. یکی از عناصر الهام‌بخش و مهم در بیداری اسلامی بررسی ظرفیت‌ها و ثروت‌های گسترده و بی‌نظیر امت اسلامی در راستای بازسازی ساختارهای علمی، اقتصادی، صنعتی، فرهنگی و سیاسی خود در سطح کلان است. بدون شک هر فرد منصفی اذعان خواهد کرد که امت اسلام با این مقدار از نیروها، ثروت‌ها و موقعیت‌های بالقوه یا بالفعل، فاصله قابل جبرانی با آرمان‌های تمدنی خود دارد.

در این مرحله این سؤال مطرح می‌گردد که برای حرکت جمعی امت در این مسیر یا همان «بیداری اسلامی»، چه آگاهی‌ها و نکاتی باید مدنظر قرار گیرد و چه تلاش‌هایی در این زمینه انجام شده و یا موانع مورد انتظار در این مسیر کدام‌اند؟

بخش دوم این کتاب تحت عنوان «بیداری اسلامی» متکفل این سؤال

شده و با مفهوم‌شناسی، بررسی تاریخی جنبش‌های بیداری و مطالعه نسبت انقلاب اسلامی ایران با بیداری اسلامی، به پاسخ سؤالات مطرح پرداخته است. توضیح آنکه مقصود از بیداری اسلامی در تعریف ارائه‌شده فقط بیداری تشیع در مسیر تمدن‌سازی نیست؛ بلکه با نگاهی گسترده و تمدنی، سایر حرکت‌ها و تلاش‌ها برای احیای مجد و عظمت امت اسلام و برای اهداف مشترک تمدنی، در چارچوب بیداری اسلامی تفسیر شده است.

در این بخش خیزش‌های اخیر مردمی در برخی کشورهای عربی مانند تونس، مصر، یمن و بحرین قابل شمارش است؛ چنانکه رابطه مسئله اشغال فلسطین با مسائل مختلف جهان اسلام مورد تحلیل قرار گرفته و ظرفیت مراسم عظیم حج و براهت از مشرکین در این زمینه نیز واکاوی شده است. مبانی «گفتمان مقاومت» به عنوان یکی از اساسی‌ترین سیاست‌های جمهوری اسلامی ایران و رابطه آن با بیداری و بازیابی تمدنی ایران و اسلام از دیگر مباحث مهم مطرح در این کتاب می‌باشد. در ادامه پدیده بیداری به عنوان یک واقعیت خارجی و اجتماعی مورد آسیب‌شناسی قرار گرفته و در پایان پیشنهادهایی در راستای تداوم و مراقبت از بیداری امت، ارائه شده است.

در بخش سوم و با توجه به اهمیت موضوع، «وحدت اسلامی» به عنوان یکی از مهم‌ترین راهبردها در مسیر بیداری و بازیابی تمدنی اسلام مورد بحث قرار گرفته و طی آن عوامل ضرورت بخش وحدت، مبانی دینی وحدت در قرآن کریم و روایات شیعه و تئوری‌های متصور درباره کیفیت وحدت مطالعه شده است. همچنین در ادامه نسبت به گسست‌های متصور در جهان اسلام هشدارهای لازم بیان شده و با قبول وحدت به عنوان یک راهبرد بنیادین، برخی گام‌های عملی در این زمینه ارائه گردیده است.

محتوای این کتاب ویراستاری و بازنویسی سخنرانی‌ها و برخی مکتوبات

استاد آیت‌الله علیرضا اعرافی رحمته‌الله‌علیه طی سالیان مختلف است؛ ضمن آنکه در برخی موارد و به جهت تنظیم مناسب مباحث، برخی نکات پژوهشی بدان افزوده شده که در پاورقی بدان اشاره شده است.

در پایان مراتب قدردانی و تشکر خود را از حمایت‌های مجموعه پژوهشی مؤسسه اشراق و عرفان به‌ویژه حضرت آیت‌الله اعرافی رحمته‌الله‌علیه، حجت‌الاسلام سید نقی موسوی مدیرعامل و حجت‌الاسلام اصغر صفرزاده مسئول بخش پژوهش مؤسسه و همچنین حجت‌الاسلام حسن حیدرزاده ناظر اثر تقدیم می‌دارم و امیدوارم این اثر مورد قبول و رضای حضرت حق واقع شود. چنانکه بر خود لازم می‌دانم تقدیر خود را نسبت به سایر عوامل خدوم مؤسسه، همچون: حجت‌الاسلام علی اکبریان و آقایان ابوالقاسم سلیمانی، حمید بهرامی، محمد خجسته و سید مصطفی کمالی ابراز نمایم.